

نهادی برای تفکر انتقادی نسل امروز

ابراهیم خدایار

مدیر مسئول فصلنامه نقد ادبی

هرچند شماره نخست فصلنامه نقد ادبی در بهار ۱۳۸۷ چاپ و منتشر شد، گام‌های آغازین و مقدماتی نشر آن از پاییز ۱۳۸۵ پس از ده‌ها نشست و رایزنی با نزدیک به نوزده تن از استادان متخصص نقد ادبی از سراسر ایران و برخی ایران‌شناسان جهان در مرکز تحقیقات زبان و ادبیات فارسی دانشگاه تربیت مدرس شروع شده بود. پس از چاپ شماره نخست نیز با حضور جمعی از استادان این حوزه، مراسم رونمایی مجله بعد از ظهر ۹ اریبهشت ۱۳۸۷ در دانشکده علوم انسانی دانشگاه تربیت مدرس برگزار شد. خوب می‌دانستیم کار دشواری را شروع کرده بودیم؛ اما از موفقیت کار خود ناامید نبودیم. به قول دکتر حق‌شناس «جشن» که شروع شد، تالار محل برگزاری مراسم مملو از علاقه‌مندان به نقد ادبی و تفکر انتقادی بود؛ گویی قرار است حادثه‌ای شکل بگیرد. هنوز یک ماه از چاپ شماره نخست نگذشته بود که چاپ دوم این شماره در روز ۱۱ خرداد همان سال منتشر شد؛ صدالبته این کار در حوزه نشر مجلات دانشگاهی در ایران اگر استثنا نباشد، موفقیتی درخور تأمل به نظر می‌رسید.

در آن نشست علاوه بر دکتر حسین پاینده، سردبیر مجله، و نگارنده این سطور، درمقام مدیر مسئول، دکتر حق‌شناس نیز سخنرانی کرد. حضور دکتر حق‌شناس در آن نشست و سخنرانی پرمغز آن عزیز سفر کرده، خستگی دو سال تلاش اعضای هیئت تحریریه را از تن همه بیرون کرد. دکتر حق‌شناس در سخنرانی خود انتشار این نشریه را قدم محکمی در حوزه مطالعات نقد ادبی در ایران دانست و عزم ما را برای ادامه این راه پرخطر جزم کرد. استاد که مثل همیشه آرام و متین سخن می‌گفت در بخشی از سخنانش اظهار داشت: «جای پرداختن به مبحثی چون نقد ادبی سال‌ها در ایران خالی

بوده است. در این میان گروهی از کسانی که فکر می‌کردند به‌زعم خود نقد ادبی را درست متوجه شده‌اند، فهمیده‌ها یا کج‌فهمی‌های خود را در اختیار مشتاقان قرار داده‌اند. در کنار این گروه نیز عده‌ای بودند که صلاحیت‌های لازم را از طریق خودآموزی در اختیار دیگران قرار دادند. استاد که سخنان خود را از روی یادداشت‌هایش می‌خواند، افزود: «همچنین برخی افراد به آموزش رسمی دانشگاهی در زمینه مطالعات نقد ادبی پرداخته‌اند تا این دانش نظام‌مند خود را به دیگران منتقل سازند. باری، نتایج این رهگذرها در حوزه مطالعات ادبی اکنون چندان هست که راه را برای ورود آثار پژوهشی هموار کرده باشد. فصلنامه نقد ادبی، که امروز اولین شماره آن را جشن گرفته‌ایم، قدم محکمی در حوزه مطالعات ادبی آن هم به شکل فرازمند است؛ بنابراین امیدوارم باز هم به مراحل فرازندتری دست یابیم».

دکتر پاینده هم در سخنرانی خود پس از خواندن شعر «و پیامی در راه» از سهراب سپهری، برخی از اهداف مجله را برشمرد: «مخاطبان این نشریه توجه داشته باشند که فصلنامه نقد ادبی تنها پیامی در راه است. این نشریه پیش‌درآمدی در جهت گسترش علمی نقد ادبی است. شاید در تعریف نقد ادبی بتوان گفت این نقد نگاهی کاوشگرانه به جهان هستی دارد که مخاطب را از برون به درون راهنمایی می‌کند، این کاری است که منتقد ادبی با فراتر رفتن به متون ادبی انجام می‌دهد. وی اضافه کرد: «به معنای دیگر نقد ادبی، راه بردن به گفتمان‌هایی است که دنیای امروز را می‌سازد. انتشار فصلنامه نقد ادبی پاسخ به یک ضرورت بوده است».

سخنرانی من نیز معطوف به ضرورت شروع حرکتی تاریخی بود. در آن نشست اشاره کردم که «جای خالی حرکتی که در غرب در نخستین سال‌های دهه شصت در دانشگاه بیرمنگام انگلستان، یعنی با تأسیس مرکز مطالعات فرهنگ معاصر در سال ۱۹۶۴م، و با هدف بهره‌گیری از تجارب و دانش استادان رشته‌های مختلف در بررسی و تحلیل یک پدیده شکل گرفت و نتایج درخشانی را در مطالعات ادبی و نقد جدید نیز به‌بار آورد، به‌شدت در مراکز علمی دانشگاهی ایران این سال‌ها احساس می‌شود».

در آن روز به‌یادماندنی آروز کردیم در کنار تأسیس فصلنامه نقد ادبی، انجمن علمی و گرایش و رشته نقد ادبی، در مقام دو حلقه دیگر علمی برای ارتقای دانش نقد ادبی

در ایران، پابگیرد. انجمن نقد ادبی در سال ۱۳۸۸ تأسیس شد و گرایش و رشته نقد ادبی نیز در حال شکل‌گیری است و اینک با چاپ بیست‌وسومین شماره فصلنامه نقد ادبی، دوره جدیدی از فعالیت این نهاد علمی شروع شده است. پنج سال پیش وقتی با نیت تأسیس نهادی برای پاسخگویی به نیازهای به‌حق نسل جدید پا به عرصه نشر گذاشتیم، تأسیس آن را ابزاری برای دستیابی به آن هدف یادشده اعلام کردیم. از شماره دوم مجله، دکتر محمود فتوحی، استاد دانشگاه فردوسی مشهد، مسئولیت سردبیری مجله را به‌عهده گرفت و با کمال دقت و امانت علمی قدم‌به‌قدم همراه با وسواس علمی ستودنی کار را به اینجا رساند. در این سال‌ها کوشیده‌ایم:

۱. نظریه‌های نوین ادبی و رویکردهای علمی نوین نقد را به شیوه‌ای کاربردی معرفی کنیم؛

۲. بر اولویت‌بخشی به مطالعات نظری در ادبیات تأکید بورزیم؛ چراکه معتقدیم نظریه ادبی پایه‌های خوانش انتقادی ادبیات را شکل می‌دهد؛ با این‌حال مرعوب نظریه‌زدگی در داوری آثار پژوهشی دیگران نشدیم و اگر در مقاله‌ای روح انتقادی را جاری دیدیم، برای چاپ آن تلاش کردیم؛

۳. باب نقد فعالیت‌های انتقادی دانشگاهی را بگشاییم. این هدف را با درج نقد کتاب و به‌ویژه «نقد مقالات انتقادی» منتشرشده در نشریات دانشگاهی و ازجمله خود این مجله دنبال کرده‌ایم؛

۴. پیوند نقد دانشگاهی ایران را با ادبیات خلاق امروزی نزدیک‌تر کنیم و برخلاف سنت مطالعات ادبی در دانشگاه‌های ایران به آفرینش‌های ادبی معاصر واکنش نشان دهیم و درعین‌حال به سرشت علمی و دانشگاهی نقد پای‌بند بمانیم؛

۵. با تمهید مقدمات لازم، دسترسی آسان خوانندگان را به محتوای مجله آسان و در نتیجه گستره مخاطبان آن را افزایش دهیم؛ زیرا معتقدیم موفقیت مجله مرهون وجود مقالات داغ و میزان استنادهای محققان به مقالات هر مجله علمی است. گفتنی است تا زمان نگارش این یادداشت، پربیننده‌ترین مقاله مجله بالغ بر ۵۱۹۴ بار دیده شده و مقاله دیگر مجله ۷۵۶ بار دریافت شده است.

موجب افتخار است که در این سال‌ها توانسته‌ایم هدف نخستین بنیان آن را عملی کنیم؛ چراکه این مجله در همان آغازین سال‌های فعالیت (۱۳۸۹ شمسی) بهترین مجله در زمینه ترویج نقد ادبی در ایران شناخته و از سوی وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی تقدیر شد. براساس اعلام نظر پایگاه استنادی علوم جهان اسلام در ۱۳۹۱ از نظر ضریب تأثیر، نخستین مجله ادبی و در بین تمام مجلات علمی - پژوهشی در ایران رتبه ششم را به خود اختصاص داد. این رتبه در ۱۳۹۲ نیز تکرار شد و با این کار فصلنامه نقد ادبی در ردیف ده مجله برتر علوم انسانی در ایران قرار گرفت. نگارنده همکاری با اعضای هیئت تحریریه، به‌ویژه سردبیر دانشمند آن و تمام همکاران و دست‌اندرکاران اجرایی دیگر مجله را از الطاف الهی عمر خویش می‌داند. و ما توفیقنا الا بالله: «تا باد چنین باد».